

Забезпечення національної безпеки в умовах європейського та євроатлантичного курсу України

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

*Андрейцев Володимир Іванович,
доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України Заслужений юрист
України, державний радник юстиції III класу, професор кафедри цивільного, господарського
екологічного права НТУ «Дніпровська політехніка» МОН України*

Розвиток конституціоналізму підняв на вищий щабель проблеми національної безпеки України та удосконалення механізму її правового забезпечення, починаючи від концептуальних засад, прийняття спеціального Закону України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2001 року¹, на зміну якого прийнято новий Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року² з урахуванням сучасних ризиків, викликів і загроз.

Закон визначає національну безпеку України як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Викликає не риторичне запитання, чи відповідає таке визначення реаліям безпеки в Україні?

Чи є захищеними зазначені вище цінності: суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад та національні інтереси, тобто життєво важливі інтереси людини, народу і держави, реалізація яких забезпечує такий розвиток та особливо безпечні умови життєздатності і добробуту громадян.

¹ Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.

² Урядовий кур'єр. 2018 18 липня, № 132.

Відповідь однозначна, що ні. Таке правове забезпечення відірване від реалій нашого життя. При цьому стає невідомим, хто це забезпечує та у який спосіб, якщо ми обрали євроінтеграційний вибір нашого розвитку?

Закон акцентує увагу на визначенні деяких форм безпеки: воєнної безпеки, громадської безпеки і порядку, державної безпеки.

Воєнна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших важливих інтересів від воєнних загроз.

Закон визначає фундаментальні національні інтереси України:

а) державний суверенітет, територіальна цілісність і демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

б) сталий розвиток національної економіки громадянського суспільства і держави щодо забезпечення та зростання якості і рівня життя населення;

в) інтеграція України в Європейський правовий, безпековий, економічний, політичний простір ЄС, набуття членства в ЄС, Організації Північно–атлантичного договору, розвиток рівноправних відносин з іншими країнами.

Правові засади державної політики у сферах національної безпеки і оборони складають приписи Конституції України, цей закон та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на їх виконання інші нормативно–правові акти.

Основними принципами державної політики у сферах національної безпеки і оборони встановлено:

а) верховенство права, законність, підзвітність, прозорість та дотримання вимог демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосування сили;

б) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України в міжнародних відносинах з підтримання миру і безпеки, міжнародних системах і механізмах міжнародної колективної безпеки;

в) розвиток сектору безпеки і оборони, як основного інструменту реалізації державної політики у зазначених сферах.

Закон встановлює фундаментальні інтереси України в цій сфері: інтеграція України в Європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі, в Організації Північно-атлантичного договору, розвиток рівноправних і взаємовигідних відносин з іншими державами.

Державний суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України.

Сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави з метою забезпечення зростання рівня і якості життя населення.

Закон визначає основні сфери національної безпеки: воєнної; зовнішньополітичної; державної; економічної; інформаційної; екологічної; кібербезпеки; тощо.

В законі зазначається, що загрози національної безпеки передбачаються у спеціальному документі – Стратегії національної безпеки України, інших подібних документах щодо конкретних видів національної безпеки.

Стратегія національної безпеки є основним документом довгострокового планування, який передбачає основні напрями державної політики у сфері національної безпеки, яка розробляється за дорученням Президента України, протягом шести місяців після його вступу на посаду, яка підлягає схваленню рішенням Ради національної безпеки і оборони і затверджується указом Президента України.

У стратегії мають визначатися: пріоритети національних інтересів в Україні, мета, основні напрями державної політики в цій сфері; наявні та прогнозовані загрози національній безпеці, інтересам України з урахуванням зовнішніх і внутрішніх обставин; основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення національної безпеки та інтересів; реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; ресурси забезпечення реалізації документу.

Стратегія є основною для підготовки всіх інших документів щодо планування у сферах національної безпеки.

Важливе питання має склад сектору безпеки і оборони, як центральна ланка сектору безпеки і оборони, яка включає чотири взаємопов'язаних складових: сили безпеки, сили оборони, оборонно–промисловий комплекс, громадські організації і громади, як добровільні громадські та ініціативні структури.

Сектор безпеки і оборони складають: Міністерство оборони України, Збройні сили України, Державна спеціальна служба транспорту, МВС України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба, Державна міграційна служба, Державна Служба України з Надзвичайних ситуацій, СБУ України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Розвідувальні органи України.

Разом з тим, серед складових сектору безпеки і оборони відсутні центральні органи державної виконавчої влади, які реалізують спеціальну компетенцією у відповідних сферах безпеки, зокрема у сфері: економічної безпеки – Міністерство економіки України; екологічної безпеки – Міністерство екології та природних ресурсів України; у сфері промислової безпеки – Державна Служба України з питань праці; у сфері транспортної безпеки – Міністерство транспорту та зв'язку України, відповідних державних інспекцій з безпеки на наземному морському, річковому транспорті України; у сфері техногенної безпеки – Державна інспекція техногенної безпеки України; у сфері ядерної енергії та радіаційної безпеки – Міністерство енергетики та вугільної промисловості України; у сфері безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів, відповідна державна служба із вказаних питань, у сфері продовольчої безпеки – Міністерство аграрної політики та продовольства; у сфері техногенної екологічної безпеки – Державна комісія з питань техногенно–екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, відповідних

регіональних та місцевих комісій у зазначеній сфері; в сфері біобезпеки та біологічного захисту – Комісія з біобезпеки та біологічного захисту при Раді національної безпеки і оборони України.

Аналіз чинного законодавства України, міжнародно-правових документів, зокрема Європейського Союзу за напрямками розвитку країн та реалізації функцій держави дозволяє констатувати, що безпека може включати такі групи:

I група – Національна безпека: транснаціональна безпека; регіональна безпека; місцева безпека; пооб'єктна безпека.

II група – Зовнішня безпека; Внутрішня безпека.

III група (за галузями управління): економічна безпека; промислова безпека; енергетична безпека; хімічна безпека; ядерна, радіаційна безпека; продовольча безпека; екологічна безпека; соціальна безпека; транспортна безпека; техногенна безпека; воєнна безпека.

IV група – Соціальна безпека: громадська безпека людини, Українського народу; медична безпека; санітарно-гігієнічна безпека; епідеміологічна безпека; токсикологічна безпека; генетична безпека; безпека лікарських засобів.

V група – Воєнна безпека: оборонна безпека; технічна безпека; розвідувальна безпека.

VI група – Політична безпека: ідеологічна безпека; антидиверсійна безпека.

VII група – Екологічна безпека: природна безпека; біобезпека.

VIII група – Інформаційна безпека: кібербезпека.

IX група – Промислова безпека: техніка безпеки; безпека праці.

X група – Техногенна безпека: техногенно-екологічна безпека.

XI група – Продовольча безпека: безпека продуктів харчування; харчових добавок.

XII група – Транспортна безпека: авіаційна безпека; космічна безпека; безпека морського транспорту; безпека річкового транспорту; безпека

трубопровідного транспорту; безпека залізничного транспорту; безпека автомобільного транспорту.

ХІІІ група – Хімічна безпека: безпека хімічних речовин.

При цьому, як зазначається в Стратегії сталого розвитку України – 2020, затвердженої указом Президента від 12 січня 2015 року³, вектор безпеки – це забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян. Тому, особливу увагу потрібно приділяти безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів.

На моє переконання, це мало б знайти своє нормативне і правове закріплення в Стратегії національної безпеки України, зокрема в Основних засадах (Стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затвердженого Законом України від 28 лютого 2019 року⁴, у якій зміст екологічної безпеки обмежився невеликим розділом щодо біологічної безпеки та загальними положеннями щодо удосконалення екологічного (природоохоронного) управління.

На виконання Закону України «Про національну безпеку України» має бути конкретизована з урахуванням нових викликів, загроз і ризиків, кардинально оновлена Стратегія національної безпеки України у якій доцільно з практичної точки зору викласти основні сфери національної безпеки, механізми, інструменти їх реалізації та способи гарантування державно-правового забезпечення.

³ Урядовий кур'єр. 2015. 15 січня № 6.

⁴ Урядовий кур'єр. 2019. 6 квітня № 67.